

*Скоромний Д. А.,
аспірант відділу дослідження проблем
кримінального процесу, криміналістики
та судоустрою НДІ ВПЗ
імені академіка В. Сташиса НАПрН України*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Статтю присвячено дослідженню процесу застосування практики ЄСПЛ при прийнятті кримінальних процесуальних рішень. Автор визначає його основні проблемні питання, пропонує вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: прийняття кримінальних процесуальних рішень, застосування практики ЄСПЛ.

Статья посвящена исследованию процесса применения практики ЕСПЧ при принятии уголовных процессуальных решений. Автор определяет его основные проблемные вопросы, предлагает изменения в уголовное процессуальное законодательство.

Ключевые слова: принятие уголовных процессуальных решений, применение практики ЕСПЧ.

Одним з етапів прийняття кримінальних процесуальних рішень є підбір і застосування належних норм матеріального і процесуального права. Такі норми можуть міститись в рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – Суд). Але на шляху до їх використання існує проблема лінгвістичного характеру.

Як відомо, рішення Суду в оригіналі написані англійською (французькою) мовою. І для їх застосування вітчизняною правоохоронною системою у практичній діяльності необхідна наявність українського перекладу. Відсутність офіційного перекладу рішень Суду є тим «бар'єром», що не дозволяє правозасто-

сувачам увесь потенціал українського та міжнародного права для захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Варто зазначити, що багато рішень Суду уже мають офіційний переклад українською мовою, деякі перебувають у процесі перекладу на державну мову. Але цей процес потребує вдосконалення.

Питання застосування практики Суду було предметом багатьох досліджень. Серед науковців, які їх здійснювали, варто назвати таких: В. Паліюк, В. Протасова, Г. Христова, Дж. МакБрайд, І. Іванець, К. Мандрікова, Л. Москвич, О. Соловйов, П. Рабінович, Т. Фулей, Ю. Зайцев та багато інших.

Мета дослідження полягає в тому, щоб дослідити процес застосування практики Суду при прийнятті процесуальних рішень у вітчизняному кримінальному процесі, виявити проблемні питання офіційного перекладу рішень Суду на державну мову, а також висловити пропозиції щодо вдосконалення законодавства.

Із набранням чинності для України положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [1] та визнанням юрисдикції Суду, виникли нові правовідносини, пов'язані з належним застосуванням положень цього міжнародного договору. З цього приводу влучним є висловлювання В. Паліюк: «Будь-який державний посадовець та працівник правоохоронних органів, а в першу чергу кожен суддя, приймаючи рішення у справі, повинен зважати на можливість звернення особи до Суду, якщо таке його рішення (діяльність/бездіяльність) не відновлює порушені права цієї ж особи, не відступати від положень Конвенції, а, з іншого, – спиратися у своїх рішеннях на практику Суду щодо розгляду справ про порушення цих прав» [2].

Основним актом законодавчого органу, що регулює таку правозастосовну діяльність є Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі – Закон) [3]. У статті 17 Закону передбачено можливість застосування судами при розгляді справ положень Конвенції та рішень Суду як джерела права. Попри це, як стверджує П. Рабінович та інші науковці, поки що немає широкого використання практики Суду національними правозастосовними органами [4, с. 158; 5].

Чому так відбувається? Причин такої поведінки суб'єктів правозастосування є багато. Так, наприклад, В. Паліюк розділяє два види причин. Перші – об'єктивні, пов'язані із забезпеченням максимально адекватного перекладу на державну мову положень Конвенції та змістовних

нюансів рішень Суду, особливо в частині відтворення понятійних категорій, притаманних багатоманітності правових систем держав-членів Ради Європи. Другі – суб'єктивні, вони залежать від внутрішньої волі впроваджувати європейські стандарти у галузі прав людини у вітчизняну правозастосовну практику [2].

П. Рабінович та О. Соловійов умови застосування правоположень практики Суду в Україні розділяють на нормативно-юридичні та юридико-технічні. Протиставлення права і закону, домінування першого над другим – це і є нормативно-юридичні умови. Серед юридико-технічних умов науковці називають: по-перше, офіційний переклад і оприлюднення практики Суду в Україні; по-друге, забезпечення юридичної обов'язковості нормативних правоположень практики Суду [4, с. 142, 149–151].

Перелік умов використання положень практики застосування Конвенції можна продовжувати. Але, з метою виконання завдань, поставлених у цій статті, зупинимось на потребі офіційного перекладу тексту рішень Суду.

Частини перша та друга статті 18 Закону зазначають, що для цілей посилення на текст Конвенції, рішень, ухвал ЄСПЛ чи ухвал Європейської комісії з прав людини (далі – Комісія) суди використовують офіційний переклад текстів Конвенції, рішень та ухвал українською мовою.

Звідси виникає питання: «Який переклад є офіційним? І чи не є порушенням чинного законодавства здійснювати посилення на текст рішень Суду, що не мають офіційного перекладу?».

Відповідаючи на перше питання, Ю. Зайцев зазначає, що визначення поняття «офіційний переклад» щодо рішень Суду в чинному законодавстві немає [6]. Тому варто звернутись до «Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову» (далі – Порядок) [7]. Пункт 1 Порядку дає нам визначення поняття «офіційний переклад»,

під яким слід розуміти автентичний виклад українською мовою тексту багатостороннього міжнародного договору України, складеного мовою, іншою, ніж українська.

Таким чином, Ю. Зайцев стверджує, що статус офіційного перекладу передбачає відповідність двом вимогам: змістовій – автентичність, та формальній – засвідчення уповноваженим державою суб'єктом [6].

Така конструкція відображена у Законі. Зокрема, стаття 6 Закону передбачає, що автентичність перекладу повних текстів рішень Суду засвідчується Органом представництва – органом, відповідальним за забезпечення представництва України в Суді та координацію виконання його рішень (ст. 1 Закону). А відповідно до пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейсько суду з прав людини»» [8] цю функцію покладено на Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст). Таким чином, для того, щоб український переклад конкретного рішення Суду отримав статус офіційного, його повинен затвердити Мін'юст.

Відповідаючи на друге запитання (чи можна здійснювати посилання на текст рішень Суду, що не мають офіційного перекладу), слід зазначити, що у статті 18 Закону передбачена можливість суду користуватися оригінальним текстом рішення та ухвали Суду чи ухвали Комісії у випадку відсутності офіційного перекладу. Однак думки науковців щодо цього питання неоднозначні.

Наприклад, Ю. Зайцев стверджує, що наявність чи відсутність офіційного перекладу рішення Суду жодним чином не обмежує його застосовуваності українськими судами [9, с. 7].

Іншої думки П. Рабінович та О. Соловйов, котрі говорять про значну декларативність цих положень Закону. Науковці стверджують, що Закон, у розглядуваній частині, не узгоджений із низкою фунда-

ментальних, конституційно гарантованих принципів українського права. І наполягають на тому, що лише та частина правоположень практики Суду, яка доведена до відома населення України у зрозумілій йому формі (у тому числі, зрозуміла й самим суб'єктам правозастосування) може бути застосована у судовій та адміністративній практиці, оскільки лише такий підхід відповідає засадам доступності і передбачуваності права, про що стверджує й сам Суд [4, с. 158–159].

Ми приєднуємось до позиції П. Рабіновича та О. Соловйова. Але, якщо у практичній діяльності правозастосовні ограні можуть здійснювати посилання тільки на офіційний переклад тексту конкретного рішення Суду, тоді постає питання про необхідність забезпечення ефективного механізму здійснення такого перекладу. При цьому, такий процес повинен враховувати потреби практики у перекладі саме тих рішень Суду, котрі необхідні для правильного вирішення конкретного провадження.

Загалом, рішення Суду можна поділити на такі, де однією зі сторін спору є Україна та рішення щодо інших держав, у тому числі рішення, що були прийняті Судом до моменту приєднання України до Конвенції.

На сьогодні, як стверджує Ю. Зайцев, інститут офіційного перекладу передбачений лише для рішень у справах проти України. Це пояснюється тим, що: по-перше, точність відтворення обставин справи, власних найменувань, цитат з процесуальних документів тощо Мін'юст може забезпечити на основі первісних документів тільки в «українських» справах; по-друге, переклад резолютивної частини рішення виконує функцію виконавчого документа для виплати присудженої Судом справедливої сатисфакції, а переклад рішення загалом використовується для вжиття державою заходів як загального, так і індивідуального характеру [9, с. 7].

Якщо ситуація з офіційним перекладом рішень у справах проти України

організована на достатньому рівні, тоді на передній план виходить проблема з забезпеченням можливості використання вітчизняними правозастосувачами практики Суду щодо інших держав. Адже, як справедливо стверджує Л. Москвич: «При застосуванні норм Конвенції українські судді повинні брати до уваги всю практику Суду, як щодо України, так і практику, сформовану в ході розгляду скарг, поданих проти інших держав (причому і ту практику, яка була сформована у справах, розглянутих і до приєднання України до Конвенції). Тільки такий підхід допоможе уникнути Україні вчинення нових порушень Конвенції» [10, с. 335].

Такої ж позиції дотримується й Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ, який у пункті 12 своєї постанови від 19 грудня 2014 року прямо вказав, що застосування судами Конвенції має здійснюватися з обов'язковим урахуванням практики Суду не тільки щодо України, а й щодо інших держав [11].

Таким чином, для того, щоб суб'єкти прийняття кримінальних процесуальних рішень могли застосувати необхідні для вирішення провадження норми матеріального права, треба передбачити в законодавстві України механізм перекладу рішень Суду щодо інших держав. Причому, такий механізм повинен враховувати, в першу чергу, інтереси суб'єктів правозастосування. Це означає, що Мін'юст має надавати пріоритет перекладу таких рішень Суду, щодо яких надійшло клопотання про здійснення офіційного перекладу.

Для вирішення цього завдання, ми пропонуємо доповнити чинне кримінальне процесуальне законодавство «*провадженням щодо здійснення офіційного перекладу рішення Суду*», яке являє собою процесуальні дії уповноважених на те учасників кримінального провадження на досудовому розслідуванні чи у судовому провадженні, спрямовані на здійснення офіційного перекладу рішення Суду.

Основними учасниками цього провадження є: заявник; слідчий суддя (суд); виконавець. Заявник – це учасник кримінального провадження, який уповноважений заявляти слідчому судді (суду) клопотання про здійснення офіційного перекладу рішення Суду з метою захисту своїх прав та (або) законних інтересів. Заявниками можуть бути: а) сторони кримінального провадження; б) потерпілий, його представник та законний представник; в) цивільний позивач, його представник та законний представник; г) цивільний відповідач та його представник; г) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження; д) особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію).

Слідчий суддя (суд) у межах цього провадження вирішує питання про можливість здійснення офіційного перекладу рішення Суду. Він перевіряє дотримання учасниками усіх необхідних процесуальних умов і за результатами звернення приймає рішення у формі ухвали. Також слідчий суддя (суд) може з власної ініціативи розпочати провадження про здійснення офіційного перекладу рішення Суду, якщо для захисту прав та (або) законних інтересів необхідно застосувати положення рішення Суду, яке немає офіційного перекладу.

Виконавцем є Мін'юст, який виконує свої повноваження відповідно до ст. 6 Закону. Основними завданнями Мін'юсту в межах цього провадження є організація здійснення перекладу та затвердження тексту перекладу рішення Суду як офіційного.

Серед основних етапів провадження про здійснення офіційного перекладу рішення Суду можна виділити такі: початок провадження; розгляд клопотання слідчим суддею (судом); прийняття рішення у формі ухвали; перегляд рішення; його виконання.

Є два варіанти початку провадження. Перший – з ініціативи заявника, де він заявляє в суд клопотання, у яко-

му зазначено яке саме рішення Суду необхідно перекласти. З метою прискорення провадження, заявник має право додати до клопотання переклад цього рішення.

Провадження також може розпочатись з ініціативи слідчого судді (суду). У цьому випадку слідчий суддя (суд) самостійно звертається до Мін'юсту з вимогою здійснити офіційний переклад рішення Суду, яке, на думку слідчого судді (суду), необхідно застосувати для захисту прав та (або) законних інтересів учасників кримінального провадження.

На етапі розгляду клопотання, слідчий суддя (суд) перевіряє відсутність офіційного перекладу запрошеного рішення Суду, а також відсутність провадження про здійснення офіційного перекладу запрошеного рішення Суду у цьому чи іншому суді.

За результатами розгляду клопотання, слідчий суддя (суд) приймає рішення про здійснення офіційного перекладу рішення Суду чи про відмову в задоволенні клопотання. Таке рішення слідчого судді (суду) має форму ухвали і може бути оскаржене. У випадку відмови у задоволенні клопотання слідчий суддя (суд) обов'язково наводить мотиви свого рішення та обґрунтовує його.

Загалом розгляд клопотання та прийняття по ньому рішення не повинен перевищувати 15 днів. Строк вираховується з дня надходження клопотання у відповідний суд, а завершується прийняттям ухвали.

Наступним етапом цього провадження є перегляд ухвали слідчого судді (суду) судом вищої інстанції. Заявник може оскаржити ухвалу слідчого судді (суду) про відмову в задоволенні клопотання у порядку апеляції, відповідно до положень глави 26 розділу 3 та розділом 5 КПК України. За результатами перегляду відповідний апеляційний суд уповноважений скасувати ухвалу слідчого судді (суду) і ухвалити нову ухвалу чи залишити ухвалу слідчого судді (суду) без змін.

Виконання ухвали слідчого судді (суду) про здійснення офіційного перекладу рішення Суду покладається на Мін'юст. Цей етап починається з направлення ухвали слідчого судді (суду) до Мін'юсту разом з додатками (якщо такі є). Отримавши ухвалу, Мін'юст, керуючись положеннями ст. 6 Закону, здійснює офіційний переклад запрошеного рішення Суду. Також Мін'юст здійснює перевірку перекладу рішення Суду, наданого суб'єктом звернення, і затверджує його як офіційний (за умови відповідності перекладу оригінальному тексту рішення Суду). Після здійснення офіційного перекладу, Мін'юст оприлюднює його в офіційних друкованих виданнях, на офіційному сайті Мін'юсту, а також направляє текст перекладу в суд, що прийняв ухвалу. Здійснення офіційного перекладу рішення Суду відбувається у розумні строки, але не більше 3 місяців з дня отримання Мін'юстом ухвали.

Для того, щоб принцип розумності строків не був порушений, на час розгляду клопотання (оскарження відмови в задоволенні клопотання) та здійснення офіційного перекладу Мін'юстом відповідне кримінальне провадження зупиняється.

На завершення можна навести декілька переваг провадження щодо здійснення офіційного перекладу рішення Суду. По-перше, таке провадження передбачає пріоритет у здійсненні офіційного перекладу саме тих рішень Суду, які є затребуваними для вирішення конкретного кримінального провадження і захисту прав та законних інтересів його учасників. Іншими словами, якщо наразі Мін'юст затверджує переклад тих рішень Суду, які він сам вважає за потрібне (не враховуючи рішення Суду проти України), то з введенням запропонованого провадження з'явиться можливість оптимізувати діяльність Мін'юсту та зосередити увагу на тих рішеннях Суду, які є затребувані правозастосувачами і заінтересованими учасниками кримінального провадження.

По-друге, у практиків з'являється реальна можливість впливати на вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, шляхом заявлення клопотань про здійснення офіційного перекладу рішень Суду. Більше того, здійснюючи офіційний переклад рішень Суду, Україна, як держава, виконує свої міжнародні зобов'язання перед міжнародним співтовариством по дотриманню прав та законних інтересів людини, а також застосування положень Конвенції та практики її використання у кримінальному провадженні в перебігу ухвалення процесуальних рішень.

По-третє, судді та інші органи правозастосування в кримінальному провадженні не зможуть аргументувати відмову застосувати положення того чи іншого рішення Суду, посилаючись на відсутність його офіційного перекладу чи незнання іноземної мови, як це часто буває.

По-четверте, застосування провадження на практиці не передбачає значних додаткових матеріальних ресурсів, оскільки, відповідно до чинного законодавства, Мін'юст вже сьогодні займається питанням офіційного перекладу рішень Суду. А провадження дасть можливість перекладати рішення Суду не тільки щодо України, а й проти щодо держав.

І, нарешті, мабуть, найважливішою перевагою цього провадження є можливість по його завершенні використовувати офіційний переклад рішення Суду у практичній діяльності органами правозастосування як джерела права, незалежно від галузі юридичного процесу.

На підставі дослідження, здійсненого у межах цієї статті, можна зробити такі **висновки**: 1) одною з основних умов застосування практики Суду є наявність офіційного перекладу відповідного рішення; 2) механізм офіційного перекладу рішень Суду, на сьогодні, передбачений лише щодо рішень Суду проти України; 3) питання застосуван-

ня практики Суду щодо інших держав можна вирішити, доповнивши чинне кримінальне процесуальне законодавство «провадженням щодо здійснення офіційного перекладу рішення Суду», яке являє собою процесуальні дії уповноважених на те учасників кримінального провадження на досудовому розслідуванні чи у судовому провадженні, спрямовані на здійснення офіційного перекладу рішення Суду; 4) основними етапами цього провадження є: початок провадження; розгляд клопотання слідчим суддею (судом); прийняття рішення у формі ухвали; перегляд рішення; його виконання; 5) перевагами провадження є: процес офіційного перекладу рішень Суду враховує потреби практики; таке провадження є механізмом виконання обов'язків держави Україна перед міжнародним співтовариством та власними громадянами; органи правозастосування в кримінальному провадженні не зможуть аргументувати відмову застосувати положення практики Суду, посилаючись на відсутність його офіційного перекладу чи незнання іноземної мови; застосування провадження на практиці не передбачає значних додаткових матеріальних ресурсів; кінцевим результатом провадження є офіційний переклад рішення Суду, яке надалі може бути використане правозастосовними органами як джерело права.

Питання, розглянуті у цій статті, лише частково зачіпають проблему застосування практики Суду в кримінальній процесуальній діяльності. Зазначену проблему у подальшому доцільно розробляти за такими напрямками наукових розвідок: 1) встановлення механізму внесення змін в офіційно перекладені рішення Суду; 2) визначення впливу періоду провадження з офіційного перекладу рішень Суду на дотримання засади розумності строків кримінального провадження; 3) дослідження впливу зазначеного провадження на справедливість процесуальних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. № 995_004 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Паліюк В. Запровадження європейських стандартів у галузі прав людини в українську судову практику [Електронний ресурс] / В. Паліюк // Юридичний журнал. – 2008. – № 7. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2993>.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
4. Рабінович П. М. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду в Україні (загальнотеоретичні аспекти) / П. М. Рабінович, О. В. Соловйов // Праці Львів. лаб. прав людини і громадянина НДІ держ. буд. та місцев. самовряд. Нац. акад. правових наук України / Редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Серія I, Дослідження та реферати. – К., 2014. – Вип. 28. – 208 с.
5. Протасова В. Є. Рішення Європейського суду з прав людини в правових системах України і Російської Федерації; порівняльно-правовий аналіз [Електронний ресурс] / В. Є. Протасова, К. О. Мандрікова // Вісник Харків. нац. ун-ту внутр. справ: зб. нових праць. – 2010. – № 3 (50). – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VKhnuvs/2010_50/50/1.pdf.
6. Зайцев Ю. Є. Природне джерело посилання – саме рішення [Електронний ресурс] / Ю. Є. Зайцев. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/21500>.
7. Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 берез. 2006 р. № 353. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/353-2006-p>.
8. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 трав. 2006 р. № 784. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-p>.
9. Зайцев Ю. Є. Про тонкощі використання в українській судовій практиці рішень Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс] / Ю. Є. Зайцев // Бюлетень Міністерства юстиції України: офіц. вид. / Міністерство юстиції України. – К., 2010. – № 11. – С. 5–8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2010_11_3.
10. Москвич Л. М. Вплив практики Європейського суду з прав людини на судову практику національних судів: текст доповіді / Л. М. Москвич // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. Наук України, НЮАУ, НДІ вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. – Х.: Право, 2014. – Вип. 27. – С. 327–335.
11. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя [Електронний ресурс]: Постанова Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 груд. 2014 р. № 13. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14>.

Skoromnyi D. Features of criminal proceeding decisions making using ECtHR practice.

One of the stages of criminal proceeding decisions making is the selection and application of appropriate norms of substantive and procedural law which may be contained in the decisions of the ECtHR (hereafter – the Court). But there is a linguistic problem on the way of their usage.

Despite the fact that Ukrainian legislation provides an opportunity to apply the provisions of the Court's decisions as sources of law in proceedings by the courts, there is no widespread Court's practice usage by national enforcement authorities. This is due to many factors, one of which is the necessity of official Court's judgments translation.

The study made within the article allows to draw the following conclusions: 1) one of the key conditions of the Court's case law application is the existence of official translation of the relevant decision of the Court; 2) the mechanism of official Court's decisions translation, currently, provided only for Court's decisions against Ukraine; 3) the issue of the Court's case law (that concerns other countries) application can be solved by adding «Proceedings of the Court's decisions official translation» to the existing criminal procedural legislation, which is processing actions of authorized criminal proceedings participants during the pretrial investigation or in the Court proceedings, directed at the Court's decisions official translation; 4) the main stages of this procedure are: the beginning of pro-

cedure; consideration of the petition by investigating judge (court); making of decision; review of the decision; its implementation; 5) the advantages of procedure are: the process of the Court's decisions official translation takes into account the needs of practice; such proceedings is a mechanism of Ukrainian duties execution; law enforcement agencies in criminal proceedings can not argue rejection to apply the provisions of the Court's case law, referring to the absence of its official translation or lack knowledge of a foreign language; application procedure in practice does not involve significant additional financial resources; the final result of proceedings is the official translation of the Court's judgment that may subsequently be used as a source of law.

Key words: *criminal proceeding decisions making; ECtHR practice application.*

Стаття надійшла до редакції журналу 28.09.2016 р.